

Dues generacions per a una illa

René i Iván representen dues generacions claus en la història recent de Cuba, dues experiències, dues trajectòries que coincideixen i es complementaven, fins que un dia van haver de prendre camins diferents. El diàleg entre els dos és una reflexió sobre el passat i el futur de Cuba, un dels molts exemples que es poden trobar per creure en l'illa possible.

René de la Nuez (foto) va ser l'humorista del diari "Granma". Iván de la Nuez viu i treballa a Barcelona. Dues generacions d'una Cuba difícil:

René i Iván de la Nuez són pare i fill. "Cuba: La isla posible" els ha reunit a Barcelona. És la segona vegada que es troben en quatre anys. René, artista i humorista gràfic, va néixer l'any 1937 a l'Havana. Als 18 anys militava al "Movimiento 26 de Julio", liderat per Fidel Castro, i es va comprometre ideològicament i activament amb la revolució. Després del triomf, va ocupar càrrecs de responsabilitat i durant molts anys va ser l'humorista del diari oficial *Granma*. Actualment viu a l'Havana, desvinculat dels sectors oficialistes. Iván, assagista i crític, va néixer l'any 1964 a la mateixa ciutat. Ha estudiat i s'ha educat amb la revolució. Fa quatre anys es va exiliar. Viu i treballa a Barcelona.

IVÁN: La meua generació neix en el "boom" demogràfic dels seixanta, generat per les esperances que va provocar la revolució. No coneixíem res més que la revolució. Quan va morir el Che jo tenia tres anys, no sols ens era pròxim, també era jove. Vam néixer amb la igualtat. No coneixíem, com els nostres pares, les desigualtats anteriors.

RENÉ: Jo sóc de la generació que va lluitar per la revolució i va presenciar tot el període anterior i posterior al triomf. Aleshores era estudiant i col·laborava a la premsa. Vaig crear un personatge, Loquito, que va ser important per informar i fer propaganda a favor del triomf revolucionari. Com que Loquito era boig, parlava en clau, informava del que passava. Es movia en l'esclatxa que hi havia entre la censura i la no censura.

—Com era la infantesa d'un nen educat amb la revolució?

IVÁN: Vaig créixer dins la iconografia revolucionària. Totes les festivitats eren polítiques. Crec que això va influir en la saturació generacional que esclata als vuitanta. Ja estàs fart. Has viscut, per exemple, sense Reis Mags. Als onze anys em van ficar en un internat i en vaig sortir als disset. Surts de casa essent un nen i tornes essent un home. Tot l'èxit de l'educació a Cuba l'agraeixes, però després te'l qüestionas. Hi havia unes formes de normalització de l'experiència que no eren del tot bones.

RENÉ: Això dels Reis Mags no és cap ximpleria. Als nens, els regalaven fusells de joguina o uniformes de milícia.

IVÁN: Jo tinc fotos vestit de comandant.

RENÉ: Aquestes coses comporten una manca de tendresa en el nen que després resorgeix inevitablement. Els ha mancat una etapa en la seva formació, una etapa més rica, de sentiment familiar. També ha mancat espiritualitat. Tot això ha anat creant una illa dintre de l'illa.

—Iván, quan van començar les contradiccions amb l'educació que havia rebut?

IVÁN: En els últims anys de la Universitat. Vaig estudiar Història, especialitat Amèrica Lla-

tina. En sortir vaig començar a publicar assaigs sobre filosofia de la cultura, i van començar els problemes. Jo creia que entre ser un intel·lectual compromès i ser un dissident, existia l'espai de les dissensions. Això era el que a mi m'agrada. Estava implicat en una dinàmica generacional que afectava tots els àmbits de la cultura. Érem la gent nascuda amb la revolució que ens qüestionàvem la pròpia experiència.

—Com prenien el pare els dubtes que el fill es plantejava?

RENÉ: A casa hi havia un ambient de tolerància. Sempre hi havia escriptors i artistes i discussions polítiques. Jo he estat tota la vida un caricaturista, i un caricaturista sempre és problemàtic. Tot i fer costat al projecte pel qual vaig lluitar i en què encara creia, veia coses correctes, però d'altres xocaven amb la meua realitat. A casa venien els joves i així vaig conèixer els seus problemes. Va ser molt positiu. Mai no vaig estar en contra d'ells. La generació del meu fill necessitava un espai a Cuba. Se'l van anar creant fins que van xocar amb l'oficialitat. Per nosaltres ha estat molt traumàtic, tant pel fet de ser la generació anterior, com pel fet de ser pares. Ens hem hagut de separar dels nostres fills perquè ells van triar un camí que ningú no els pot negar.

IVÁN: Una vegada, al meu pare li van passar un vídeo a la Unió de Artistas y Escritores de Cuba. Suposo que l'havien filmat les forces de l'ordre. Em va veure a mi, entre altres persones, manifestant-nos en contra de la política cultural. El meu pare, la mateixa nit, em va venir a veure per comunicar-me que tenia un problema greu. Tenia dues opcions i va optar per venir-m'ho a dir. Sempre admiraré la posició que va prendre aquell dia. Ell va lluitar per la revolució, però va entendre que teníem part de raó.

RENÉ: També s'ha de tenir dret a equivocar-se. No crec que la generació dels vuitanta s'hagi equivocat. Van ser necessaris i encara ho són. El dret d'opinar i participar no s'hauria de prohibir a ningú. La cultura no pot ser una cosa de "muts i a la gàbia". Res pot ser així, però la cultura, encara menys.

—Quins eren els principals punts de crítica que teníeu respecte a l'educació i la cultura que us havien donat?

IVÁN: Fidel es va reunir amb els intel·lectuals l'any 61 i van traçar la política cultural de la revolució. El lema era: "Dins la revolució, tot. Fora de la revolució, cap dret". Això ens desagradava. Qui marcava els límits? Ens semblava que era una imposició des de fora i des d'una altra

època. A nosaltres, als vuitanta, això no ens convenia gens ni mica.

RENÉ: La cultura es va polaritzar. Als setanta va començar a complicar-se la cosa. Es neguen certes llibertats als homosexuals, els fan fora del teatre, després els hi han de tornar a acceptar... Es van cometre una sèrie d'errors amb els quals cap persona que pensi pot estar-hi d'acord. Es va discutir molt. I això és important de dir: els que hi vivim lluitem, discutim i tenim les nostres dificultats. Un amic meu diu: "Jo no estic a

RICARD CUGAT

l'exili, estic a l'insil".

—La divisió cultural fa que Iván vagi quedant exclòs i René continuï dins. René, un caricaturista podia tenir clarament una postura crítica?

RENÉ: Sí, però ni ell estava tan fora, ni jo tan dintre. L'humor ha de ser crític. Ara bé, la burocràcia cada dia és més susceptible de la crítica. Pel buròcrata la crítica és perillosa, el posa a la picota. També és perillosa per l'artista perquè va reduint el teu espai, fins que arriba un moment que ja no pots publicar. No crec que tu hagis de canviar, però la vida canvia i has d'evolucionar d'acord amb ella. No et pots aturar en un temps i des d'aquell temps veure-ho tot rígidament. A l'illa, de mica en mica, s'ha anat acabant l'humor publicat.

—I l'humor de la gent?

RENÉ: La broma cubana, el *choteo*, es manté cada dia millor i més saludable. Sempre hi ha un acudit a flor de llavi, fins i tot en els moments més difícils. Hi ha una frase que pot resumir la filosofia dels cubans: "A mi me matan, pero yo gozo". És l'essència del cubà, de la música, de les dones, de tot...

—Quin és l'acudit millor de l'època de crisi?

IVÁN: Es troben dos agents de la seguretat de l'estat. Un pregunta a l'altre: "Noi, tu com veus el problema de la crisi?" L'altre respon: "Jo crec el mateix que tu". El primer replica: "Quedes detingut".

—Iván, va ser fàcil anar-se'n a l'exili?

IVÁN: A nosaltres pràcticament ens van posar el passaport a la mà i ens van dir: "Fora, qui pugui, que se'n vagi". Va ser un canvi de política molt ben pensat per treure's del damunt una generació sencera. I ho van aconseguir en un 90%.

—S'ha perdut aquesta generació?

IVÁN: Podem ser la generació del "mai més". Jo no tinc cap pretensió política, però és molt lògic que a la meua generació hi hagi gent que en tingui. D'aquí a deu anys ja serem homes madurs, ens haurem instal·lat en qualsevol altre país i la cosa nacional ja no serà tant el nostre problema. S'haurà escapçat una generació,

"El més nociu del que ha passat a Cuba és la generació que es forma entre els setanta i els vuitanta, que no tenen ni el prestigi d'haver fet la revolució, ni vénen d'una tradició cultural ben formada, ni fan la nostra transgressió. Vénen de l'època de soviètzació del país. Es queden en un punt molt mediocre. Són els que avui, en gran part, tenen el poder a Cuba."

Lliurament de premis

BARCELONA

**dissabte 22 d'abril de 1995
a l'Hotel Arts**

Informació: Telèfon 265.57.57

Regidoria de Promoció i Relacions Cíviques (Srta. Núria Pérez)

Ajuntament de Barcelona
Regidoria de Promoció i Relacions Cíviques

Amb el patrocini de:

TVE, VIDEO WALL, IP MARK, HOTEL ARTS, CODORNIU, VICHY CATALAN, NEW CANADIAN, CENTRAL HISPANO,
AIGÜES DE BARCELONA, SALIC, FUNDACIO INDUSTRIES GRAFIQUES, AVUI, SEGA, ARJO WIGGINS, AGFA.

la dels que ens vam educar amb la revolució.

—*I què passa amb la generació que hi ha entre el teu pare i tu?*

IVAN: Jo tinc moltes crítiques a fer, però també molt de respecte per la gent que als anys seixanta van haver de fer un projecte cultural nou. No puc renegar dels meus mestres, de Roberto Fernández Retamar, de Moreno Fragonals, de Fernando Martínez. Hem tingut, públicament, enfrontaments, però ells formen part de la nostra formació cultural. El més nociu del que ha passat a Cuba és la generació que es forma entre els setanta i els vuitanta, quan nosaltres marxem, que no tenen ni el prestigi d'haver fet la revolució, ni vénen d'una tradició cultural ben formada, ni fan la nostra transgressió. Vénen de l'època de soviètzació del país. Es queden en un punt molt mediocre. Són els que avui, en gran part, tenen el poder a Cuba.

RENÉ: Es van dedicar a fer política i la generació dels vuitanta va reprendre de nou la cultura, amb tot el que hi havia de ric en l'etapa anterior a la revolució. La generació dels setanta és pobre. Van buscar una forma de triomfar fàcil i ràpida. No han deixat gairebé cap empremta en el pensament cubà.

IVAN: La generació dels seixanta van censurar i reprimir per un ideal. La dels setanta han fet de la censura i la repressió una manera d'actuar. I nosaltres mai hem volgut saber res d'això. Ens han tret de Cuba en bloc, hem d'assumir el fet de no ser d'enlloc com una forma de viure.

—*Els cubans es van prendre seriosament els russos?*

RENÉ: No. El realisme socialista mai no va poder reeixir. Hi ha una cosa molt simpàtica sobre els russos. El poble els anomenava "bolos", eren tipus que no estaven acabats. Se'ls sortia un cargol, se'ls veia la soldadura... Jo sempre he tingut la idea que Cuba va ser qui va posar fi al món socialista. Els soviètics van conèixer Occident quan van visitar l'illa. Cuba els va oferir un món que desconeixien, i una obertura intel·lectual i, també, per què no dir-ho, sexual, que va portar com a conseqüència una nova mentalitat que provocà la caiguda del mur. Sembla broma, però és seriós... Hi ha un altre detall. Moltes dones russes es van casar amb cubans, però cap cubana es va casar mai amb un rus. Per què? Crec que la dona té un sisè sentit.

—*René, vostè que va fer la revolució, com viu, personalment, el fracàs del seu projecte?*

RENÉ: És molt traumàtic. Molt dur. Et posaré un exemple per simplificar. Quan jo era caricaturista del *Gramma*, vaig fer moltes caricatures contra el dòlar. Avui, al meu país, he de buscar dòlars per viure. És un trauma. S'ha d'entendre el patiment de la meua generació. No solament per la separació familiar, sinó pels problemes de doble moral que comportava tenir gent pròxima a l'exili i no poder parlar amb ells. Si ho feies t'expulsaven de la feina i del partit. També s'ha

‘¡Socialismo o muerte!’. Óscar Molina, 1994.

Cuba: l'illa possible

D'aquella part del món de què tenim notícia, Cuba és un dels països que actualment té plantejat un dels problemes més complexos. La seva història és complicada, el seu rol en el mapa de la política internacional, difícil, i la realitat de la seva gent, dins i fora de l'illa, un laberint que poca gent pot analitzar amb rigor. Cuba té molts enemics, amics interessats i greus problemes. A Cuba es planteja gairebé tot, incloses moltes coses que els països rics, potents i democràtics pretenen tenir solucionades. Malgrat això, i paradoxalment, Cuba és un tema del qual tothom s'atreveix a pontificar, multiplicant els tòpics i les mentides. Fins i tot el més indocumentat està convençut de tenir la solució, però ni és cubà, ni sap de què parla. Per entendre Cuba cal escoltar els cubans.

Del 18 d'abril al 4 de juny es presenta al Centre de Cultura Contemporània

de dir que hi ha gent que van ser importants que avui viuen marginalment per sobreviure.

—*És el seu cas?*

RENÉ: Sí, el meu i el de molts amics i companys de lluita.

IVAN: Això és una cosa que jo no vull. Jo he vist com ells han compromès la seva fortuna, el seu prestigi i els espais d'èxit que havien obtingut. El meu pare era un dibuixant famós abans de la revolució, d'altres eren fora del país ben situats. Van deixar-ho tot per un gran ideal. Això no ens passarà a nosaltres.

—*Ivan, quan es van començar a deixar de respectar a Cuba les qüestions humanes i culturals?*

IVAN: Quan van identificar el país, la nació, la família, tot... amb la revolució. Quan es diu "El país és la revolució", "L'estat sóc jo", que és el que diuen a Cuba des de fa 36 anys, treus la religió, però fas un estat teocràtic que per comptes de tenir un déu, té la revolució, un ens abstracte per damunt de tot. Quan passa això hi ha problemes humans i culturals molt greus.

—*Però, en canvi, amb la revolució hi ha hagut avenços importants que de vegades s'obliden...*

RENÉ: Sí, l'alfabetització, la sanitat gratuïta, són fites importants que es mantenen amb molt sacrifici, però hi ha tota una sèrie de qüestions humanes que s'haurien de resoldre. És molt la-

'Ella es virgen...'. Obra de M. E. Escalona.

'Viven del cariño'. Marta M. Pérez, 1994.

mentable que el país estigui dividit en dues monedes. És trist que no puguis entrar en un hotel perquè no tens dòlars, per exemple. La gent aspira només a tenir dòlars. Aquestes coses han canviat la mentalitat del poble.

—René, com repercuteix en la seva vida la situació actual de Cuba?

RENÉ: La gent com jo que volem viure de la nostra feina, del que vam estudiar, no estem preparats per aquest món. Ens costa molt "bisnejar". "Bisneando, resuelves. Trabajando honradamente, no resuelves nada, no progresas." Ens és molt difícil aconseguir un ou o llet en pols. Això es converteix en el centre de la nostra vida. Hi ha una frase molt criolla, però molt trista que diu: "jo no me'n vull anar als EUA, perquè allà hauré de treballar". Pots tenir un fill a la universitat, però es quedarà estancat perquè treballant no farà res. No progressarà. Ara es discuteix tot

de Barcelona la trobada-exposició "Cuba: la isla posible", un projecte que per primera vegada aplega, sense prejudicis, l'obra i l'experiència d'artistes i intel·lectuals cubans de l'illa i de l'exili, de diferents països i diferents generacions. Es tracta d'una iniciativa que trenca fronteres geogràfiques, ideològiques i culturals, d'una aposta per la reflexió i la tolerància, en contra dels tòpics i dels discursos que, des de tots els punts de vista, s'han anat enquistant al llarg dels anys.

Els comissaris d'aquest esdeveniment, Juan P. Ballester, Maria Elena Escalona i Iván de la Nuez, tres joves creadors cubans que viuen a l'estat espanyol, han aconseguit reunir 40 obres de 28 artistes residents arreu del món: l'Havana, Miami, Nova York, París, Ciutat de Mèxic, Barcelona, Monterrey, Boston, Biel-Bienne. Hi ha pintura, vídeo-art, instal·lacions, escultura, fotografia i dibuix.

A més a més, se celebraran quatre taules rodones ("Nació, identitat i diferència", "Les inscripcions de l'experiència", "Moderns, postmoderns i perifèrics", "Veure, sentir, creure. Art i cultura popular") en les quals participaran artistes i intel·lectuals cubans de l'illa i de l'exili, tres espectacles teatrals, i s'exhibiran més de trenta peces cinematogràfiques, entre documentals, curts i llarg-metratges, des dels anys trenta fins els nostres dies.

X. M.

'El orgasmo de Girón'. T. Esson, 1990.

això, però la meua generació ja n'està una mica tipa.

—Es fa molta autocrítica respecte al passat?

RENÉ: No, ara hi ha una exaltació del passat.

—Personalment, vull dir.

RENÉ: Com a generació sempre ens preguntem en què hem fallat. No sols et diuen "l'estat sóc jo", sinó "l'estat ets tu". És una forma de culpabilitzar-te.

—Què costa més, ara, sortir o entrar a Cuba?

RENÉ: Sortir ara no és tan difícil. El que costa, pel que ha sortit, és tornar.

—Iván, tu ara podries tornar?

IVÁN: Hauria de demanar un permís. Em sembla una aberració. M'agradaria tenir la possibilitat d'agafar un avió i anar a Cuba a veure el Malecón de l'Havana, o a veure la meua mare, però no puc fer-ho. A més a més, sempre hi ha la por que després no et deixin sortir.

—Quins són actualment els ideals comuns entre vostès dos?

RENÉ: Els ideals són els motius pels quals estem avui aquí junts: una illa possible, on tinguem cabuda els dos, on no sigui un problema tenir idees diferents i discutir-les.

IVÁN: En el pla polític, l'ideal seria la democràcia. Tot i que sabem la merda implícita que hi ha en la democràcia occidental, això no ens ha d'impedir pensar en una sortida on hi hagi possibilitats per a tothom. **Xavier Montanyà**